

Александар М. МИЛАНОВИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 22. 4. 2025.
Прихваћен: 13. 6. 2025.

УЗВИЦИ У СРПСКИМ ГРАМАТИКАМА ИЗ ПРВЕ ПОЛОВИНЕ XIX ВЕКА

У раду се анализира однос према узвицима у српској граматографији из прве половине XIX века (граматике А. Мразовића, В. Караџића, М. Видаковића, П. Соларића, Д. Милаковића, Ј. Поповића, Ј. Суботића, К. Цукића, Ђ. Даничића и др.). У почетку посматране као једна врста речи заједно са речцама (партикулама) у категорији *междуметија* (*међуметија*, *међуметака*, *међуречија*), узвици се први пут, и то под тим термином, издвајају у поткатегорију у Суботићевој *Српској граматици* (1847). Примери у граматикама указују на различите говорне ситуације и поједине говорне чинове у народном језику, а тек поједини узвици књишког су порекла. У појединим дефиницијама узвика и примерима релативизоване су границе некадашњег термина *реч*, а посредно, као у Соларићевој граматици, чак и границе појма *језик*.

Кључне речи: врсте речи, српске граматике, узвици, речце, граматографија, граматичка терминологија, књижевнोजезичка концепција, говорни чин, стилска формација.

1. Српске граматике из прве половине XIX в., не рачунајући Вукове, још увек нису довољно проучене, иако су о појединим од њих написане и врло значајне студије (Ранђеловић 2016, Бјелаковић 2016, Окука 2020), а поједине су у новије време доживеле и приређена фототипска издања (Соларићева и Поповићева у Матици српској). Разлога за непроученост је несумњиво више: доживљавање су као несагласне са Вуковом концепцијом књижевног језика (чак и као њој противне), многе од њих нису превише оригиналне у односу на стране узоре или на претходне српске граматике, у неким има и материјалних огрешења итд. Сматрамо да развој српске граматографске мисли у првој половини XIX в., међутим, заслужује монографски опис и репрезентативну едицију фототипских издања. Иако је од почетака у великој мери била ослоњена на узоре, па је лако препознати пре свега теоријско-методолошке и термилошке утицаје руских граматика (Смотрицки, Ломоносов, Греч,

* aleksandar.jus@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0009-4749-8073>

Востоков), али поставке из граматика Јозефа Добровског (*Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache* 1809. и *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris* 1822), па и утицај граматике Франческа Марија Апендинија (*Grammatica della lingua illirica*, 1806), први српски граматографи, иако не филолози по формалном образовању, неретко су надограђивали постојећа граматичка знања прилагођавајући их српском језичком материјалу, истовремено развијајући српску граматичку терминологију (Мацановић 2018).

2. У очекиваној структури српских граматика, са фонетиком и морфологијом као структурним доминантама, посебно је инспиративно анализирати морфолошка поглавља о подели речи на врсте и њихове дефиниције, у којима је најлакше уочити теоријско-методолошки развој граматографије. Тадашња уобичајена и наслеђена поставка о осам врста српских речи,¹ коју налазимо у граматици Мелетија Смотричког, потом код Мразовића, Соларића и других српских граматичара, очито је у нескладу са данашњом и подразумева-ла је да се узвици категоријално не раздвајају од речци (партикула). Статус управо узвика у средиште нашег интересовања доведен је јер се на основу њега може судити и о *књижевнојезичким концепцијама* самих граматографа, а посредно и о њиховом односу према доминантним стилским формацијама епоха којима су припадали. Образложићемо оба наша става. Наиме, избор примера за узвике сведочи да су српски граматографи захватили истовремено и оне књишког порекла, преузете углавном из руске литературе (пример *бѣда* налазимо у Ломоносовљевој и Соларићевој граматици) и типичне за углађену, конвенционалну комуникацију, али и оне разговорне, типичне за народни језик, неретко управо за руралне говоре (нпр. узвици за терање или дозивање стоке, живине и сл.). Истовремено, у епохи када је књижевни језик доживљаван првенствено као језик књижевности, узвици нису имали исту позицију у различитим стилским формацијама, а очито постају стилски посебно пожељни у сентименталистичкој прози, као и у предромантичарској и романтичарској књижевности. Кашићева монографија, на пример, сведочи да је „Видаковић [...] често употребљавао узвике”, а запажа чак и следеће: „Поједине узвике, ономатопејске речи, Видаковић је употребљавао место личних глаголских облика у функцији предиката” (Кашић 1968: 105).² Будући да у текстовима писаним другим стиливима тадашњег књижевног језика узвика готово да и није било, смена стилских формација тадашње српске књижевности морала је барем посредно утицати и на актуелне граматографе.³ Наведену поставку, додуше, могао би демантовати податак из Даничиће-

¹ Занимљиво је приметити да се српски граматографи чврсто држе овога броја чак и када мењају елементе у класификацији. Тако су код Соларића посебна врста речи *причастија* (партиципи), а Суботић место њих уводи *имена прилагателна* (придеве), који су код Соларића само подврста *имена*, итд.

² Уп. нпр. пример из низа: залети се и Станка пуфџ уз њу.

³ У народном језику Јована Рајића регистровани су узвици *ах, куку, леле, јао* и *нуде*, одређени као *узвичници* (Младеновић 1964: 132). Будући да је био сентименталистички писац, логично је што је Милован Видаковић „често употребљавао узвике. Најобичнији су: *ах, ала, ао, јо, јао, ха*” (Кашић 1968: 105). У језику дела Јована Суботића број регистрованих узвика расте: *ама, ах, аха, бре, е, море, пуф, пфуј, ха, ха ха, хе, хм хм, хо хо, ху, о, ој, ох, охо* (Милановић 2014: 271).

ве *Мале српске граматике* (1850). Иако по свом приступу књижевности по свему представник романтизма, правца у којем су узвици имали запажену стилску функцију, Даничић их у граматичици и не спомиње, а од свих непроменљивих врста речи кратко анализира само предлоге.⁴ На Даничића, дакле, овде није утицала српска граматографска традиција, чак ни поглавље из Вукове *Писменице српскога језика* „О нескланјајемим дјеловима говоренја”, у које су сврстана и междометија.

3. Структура и развој дефиниција *междометија/међуметија/међуметака* (уп. Мацановић 2018: 293), како је ова хетерогена врста речи називана до половине XIX в., сведоче да су први српски граматографи кренули од дефиниције М. Смотрицког. Ана Мацановић, тада Ранђеловић (2016: 488), исправно је истакла како „код узвика се њихова непроменљивост много чешће наглашава у одељку о врстама речи него у оквиру саме дефиниције”, а разлог проналази у чињеници да аутори заправо и нису били сигурни да ли су то уопште речи, односно „српски граматичари су приликом дефинисања узвика истицали да су у питању више гласови него речи, којима човек изражава различита осећања”. Важно је нагласити да у дефиницијама редовно постоји значајан раскорак између обима дефиниције и примера који се потом наводе будући да је дефиниција редовно преуска и не обухвата све наведене илустрације. Узвици за дозивање и терање животиња (и другу комуникацију са њима), на пример, нису наведени у склопу нити једне дефиниције. Исправан је и закључак: „Ономатопејска страна узвика описана је само у дефиницијам К. Цукића и Ј. Живановића” (Ранђеловић 2016: 488). Овај податак сведочи да је поглед на међуметија, и узвике у оквиру њих, ипак очекивано еволуирао од првих граматика до оних насталих средином XIX в. и на нивоу самог дефинисања.

У првим дефиницијама, све до 1831. године, појављује се *страст* као централна реч одређења, и то у Мразовићевој, Вуковој и Соларићевој граматичици, што је првобитно био непосредни утицај дефиниције из граматике Мелетија Смотрицког на Мразовићеву граматичку, односно преузимање и прилагођавање дефиниције из овог уџбеника. Потом је Мразовићева дефиниција утицала на Вукову и Соларићеву, као и на друге српске граматике:⁵

„Междометіе естъ часть слова нескланяема содержаща в себѣ словеса, смысла страсть извѣлающаа, и междѣ прочими слова частми вметаемаа” (М. Смотрицки);

„Междометіа сѣтъ части слова нескланяемыа различныа страсти глаголющѣи изобразѣющаа” (А. Мразовић 1811);

„Междометіе іест несканѣајѣми дѣл говорѣнѣа, коїи различне страсти показује” (В. Караџић 1814);

„Међуметіа. Есу нескланяемее рѣчи, или болѣ рѣши, вопіянїа, коя изражаваю различне страсти говорѣнѣа” (П. Соларић 1831).

⁴ Нити узвика нити других непроменљивих речи неће потом бити ни у Даничићевој књизи *Oblici srpskoga jezika* (1863), коју је сматрао прерађеним издањем *Мале српске граматике*.

⁵ О Мразовићевом утицају на Видаковићеву граматичку из 1838. године, и поглед у њој на непроменљиве речи, в. Кашић 1964-1965.

Потом се у другој половини 30-их година XIX в. централни појам заправо ублажава, те у дефиницијама до 1850. замењује подједнако сентименталистичким одређењима попут *удивленије* (*душевно движеніје, чувствованіе душе, осећање, чувства и природни гласови*, а касније, додајмо иако излази из оцртаног корпуса, још и сасвим романтичарским одређењима попут *стање душе или срца*, итд.: а) *удивленије*: Междометїа удивленїа сочиняваю се именителному и родителному (Захаријадис 1832); б) *душевно движеніје*: „Междометіе зове се звукъ гласа, коимъ се изражава буди какво душевно движеніе” (Д. Милаковић 1838); в) *чувствованіе душе*: „Меѣурѣчіе естъ часть слова нескланяема, коя чувствованѣ душе изражава” (Ј. Поповић 1843); г) *осећање*: „Такови звукови, коима се само осећања изявлюю, меѣуметїа зову се” (Ј. Балугѣић 1850); д) *чувства и природни гласови*: „Меѣуметакъ є часть говора, коіомъ се разна чувства и природни гласови изражаваю” (К. Цукић 1850); ђ) *стање душе или срца*: „Меѣуметакъ є часть говора, коя означава жалость, радость, чудо, или друго какво станѣ душе наше или срдца” (П. Нинковић 1856). Према одређењу Весне Ломпар (2009: 469), што опрезно прихвата и А. Ранђеловић (2016: 488), наведене дефиниције су *семантичке*, мада би можда исправније било рећи да су функционалне, односно да указују на функцију ових речи у комуникацији – да пренесу одређено говорниково осећање.

4. Павле Соларић, као аутор граматике *Вход к' Писменицы и ęzyкознанію* (1831), пише о осам врста речи: имена (именице, придеви, бројеви), мѣстоименія (заменице), глаголи (глаголи), причастїа (партиципи), нарѣчіа (прилози), предлози (предлози), союзи (взници), меѣуметїа (речце и узвици). У поглављу које се односи на меѣуметија издваја се 18, условно речено, „семантичких” категорија, а недоследност критеријума огледа се, нпр., и у томе што је у њих подведена и категорија *смех*:

Меѣуметїа.

Есу нескланяемее рѣчи, или болѣ рећи, вопїянія, коя изражаваю различнее страсти говореѣга. Има их много струка; какоти, заизразити.

1. Радость: Ах! у добры час! благо! ох! ох! слава Богу!
2. Жалость: о! ох! ах! у злыи час! тежко! увы! ја! јој! леле! куку! ах Боже! ето ти на! камо среѣа! на жалост! наопако!
3. Страх: Хе! ох! ух!
4. Удивленіе: о! оле! гле! ну ти! е ели могуѣ! та сбыля! о да! милый Боже! Боже драгїй!
5. Желаніе: о! о да! Боже дай!
6. Отвращеніе: пи! бе! с' врагом! без'трага! прочь! трице!
7. Поношеніе: Уа! ау! у гле гле
8. Смѣх: Ха! ха! ха! хи! хи! хи! хе! хе! хе!
9. Ободреніе: Ех! айде! дедє! дела! ну де! де ну! да ну! живо! юришь! бодро! е ну!
10. Званіе: О! хей!
11. Отзыванье: Ха! што! ой!
12. Показаніе: Ево! ето! ено! на! гле! видь! ево на!
13. Милосердіе: Бѣда! хм! о жао! сирота! не бог (не бога! не бого!)
14. Гнѣв: Ах! хм! хм хм! к' врагу! без трага! у пропасть! до бѣса; гром небесный! жарка стрѣла!
15. Мученье: пст! цт! ѣут! муч! тихо! да не писнеш! ęzyк за зубе!
16. Удержаніе: не не! полагако! полагано! стани де! ту лези! из тиха! немой немойте! ах не! та не!

17. Претеніе: Но но! стани стани! чекай чекай! мучи мучи! нека нека! нек стои нек! бре немој де!

18. Заклиняње: За Бога! за живога Бога, за любовь Божию! Бога ти! Бога ради! За све на свету, тако ти! по Богу!⁶

Коментаришући Соларићеву дефиницију, Милош Окука (2020: 176) закључује: „То су, дакле, узвици”. Заборавља, међутим, да истакне како су међу примерима уз наведену дефиницију и бројне речце (партикуле). Ипак, добро запажа да се међу 18 „струка” тј. класа међуметија „појављују и књижевни и говорни [дијалекатски] узвици те и фразеолошки изрази, и то преваходно српски, али и рускословенски” (Окука 2020: 176).⁷ Даље М. Окука (2020: 176–177) исправно утврђује и да је Соларић „понегдје сувише резолутан кад тврди да некој од њих одговара искључиво одређени узвик (као нпр. пст! само за мучење).” Потом продужава и наводи свој завршни став о Соларићевом погледу на међуметија: „Но, он се није ту зауставио него је пружио одушка својој (литерарној) машти” (Окука 2020: 177). Окука овде као илустрацију за пружање одушка машти наводи последње Соларићеве примере и њихове описе:

Оволико буди доста о међуметіям , коих бы іоше могло овде нанизатисе добро число; какоти изражаваюіих крушеніе, паданье, лупанье, различнее гласее и крике, и напраснаа движенія, вабленье и гнаніе скотова и проч; и про: Н. пр. кр! гру! ду! пу! ту! прес! плюс! плюс! ху бу! пец! жац! ниц! врц! ждрц! пысь! льоке, бочке! – мац! шц! пис! пи пи пиле! иш! – пс пс ве! шиб! – жуга, жуга! важ! – тука! тука! пурь! гиц! ушь! кец! код! код! ре! рац! хи! ае! и многаа другаа, за коя ни писмена сходных не има у азбуцы.

Наведени цитат и Окукин коментар заслужују два важна осврта. Први је да се условно можемо сложити са Окуком, рачунајући да је граматографима било стало до што већег броја примера, те да је могуће да су понеки и измислили. Ипак, без дубљег истраживања то се никако не може доказати. Сасвим је могуће, дакле, да су баш сви наведени узвици заиста постојали у то време у Соларићевој Крајини, или на другим територијама. Други осврт односи се на сами крај Соларићевог навода, у којем се наглашава да има међуметија „за која ни писмена сходных не има у азбуцы”. Соларић је, дакле, део узвика смештао у простор између језика и нејезичке комуникације, релативизујући тако границу између њих.

5. Јован Поповић 1843. у Новом Саду објављује дело *Србска граматика или писменица*, у којем описује осам врста речи, међу којима и *међуречија*, „часть слова нескляняема, коя чувствованѣ душе изражава” (105). Број семантичких и функционалних категорија сведен је у односу на Соларићеву граматику са 18 на 11: неке су идентичне (*радост, смех*), неке Соларићеве

⁶ Нажалост, у монографији о Соларићевом језику (Бабић 2012) нема поглавља о употреби узвика.

⁷ Исте проблеме имали су и хрватски филолози: Вјекослав Бабукић у делу *Osnova slovnice slavjanske naręċja ilirskoga* (1836) и поглављу „О Izkriknicih” међу узвике сврстава и „tręba prie skoċiti, pak onda reċi: hop! hopa cupa! stoji noguh lupa! jao, joj meni! kuku lele! cerċe babi tele!” (59). У Бабукоћевој граматици *Ilirska slovnica* (1854) има и оваквих примера: „oċi mu izkapale! grom ga oĥnuo (= opalio!), proklet bio! kleti! prokleti! zmija ga ujela! itd.”

код Поповића обједињене (*званије, одзивање : позивање и одзивање*), остале међусобно различите:

- 1., Смѣхъ изјавлююѣа: аха! ха! ха, ха!
- 2., Тугу: о! ахъ! тежко мени! яо, тужанъ!
- 3., Радость: благо мени! благо нама!
- 4., Позыванъ и одзыванъ: ей! о хей! чусъмъ!
- 5., Желю: о да бы! ахъ камо среѣа! да бы Богъ дао!
6. Обличеніе: срамъ те буди! у пи срамота!
- 7., Сажалѣніе: бѣда! штета! ахъ срамота!
- 8., Плаканъ: яао! яао мени! яао мени до Бога!
- 9., Указыванъ: ево! гле! садъ гледай! ахъ видишь!
- 10., Усклищиванъ: иху, иху сватова! о среѣно доба!
- 11., Поздравлѣніе (поздравлянъ) помози Боже! Христосъ се роди! Христосъ воскрес!

Слава Богу!

6. И у Суботићевом делу *Српска Грамматика* (1847), која је у Матици српској остала у рукопису (Милановић 2017), говори се о осам врста речи: „име суштествително, име прилагателно, мѣстоименија, глаголи, нарѣчија, предлози, сајузи, међуметци”. Суботић уводи нови термин *међуметак*, творбено ослоњен на постојећи посрбљени термин *међуметије* који даље посрбљава,⁸ али доноси и врло значајне теоријско-методолошке помаке у погледима на ову хибридную врсту речи у постојећим граматикама. Новине су лако уочљиве већ у објашњењу међуметака: „Међуметци се тим од других родова разликују, што су сви други, кад се у слогу заједно налазе, између себе скопчани, а међуметци усред слогова сами за себе стоје, као какав уметак, кои управо у слог и непринадежи.” Фокус у одређењу се дакле помера са семантичког аспекта, присутног у претходним граматикама, на синтаксички аспект њиховог функционисања, односно на чињеницу да ни речце ни узвици нису у синтаксичким односима са другим речима у реченици (слогу). Још веће новине налазе се у поглављу „Глава VIII.” са насловом „Међуметци”.

За разлику од свих својих српских претходника, Суботић је извршио и класификацију унутар врсте на две подврсте: (а) међуметке као *узвике*, уводећи тако први пут овај термин у српску граматографију, и (б) међуметке као *речи*.⁹ Параграф „§.192. Међуметци као узвици” доноси и дефиницију узвика: „Међуметци или су узвици, кои се човѣку и нехотице у овом или оном чувству украду, или рѣчи, којима човѣк чувству својему пут отвара.” Број семантичких класа сада је 16, међу њима постоји већа међусобна повезаност но раније, већи је и број илустрација и њихова разноврсност:

Међуметци као узвици долазе ови: кои изражују
радост: ију, ују, хи хи хи! ха, ха ха! ха, ха ха! хај хуј!
жалост: ах! јао! ху! куку! леле! куку леле!

⁸ Термин *међуметак* потом присвајају К. Цукић 1850. и П. Нинковић 1856. године (Мацановић 2018: 293).

⁹ У периоду после Суботићеве граматике, тек у другој половини XIX в. Ј. Илић у своју граматику уводи термин *подвик* (1860) (Михаиловић 1961: 54), а Бошковић термин *усклик* (1866). Термин *усклик* за потенцијалну девету врсту речи користио је и С. Новаковић (Мацановић 2018: 292–293).

чуђење: ха! ао! ех, ех! хо хо! охо! и ха!
 питање: а? е? но?
 одговарање потврђујуће: а-а! е-е! – одричуће: аја!
 викање: еј! хеј!
 одкиивање: ој! а!
 бол: у! уф!
 промишљавање: хм, хм!
 слађење: че – че!
 гађење: кака! фи!
 брецање: а! е!
 ободравање: алов!
 ућуткивање: пст! пш!
 плашење: бау бау! жижа!
 жељење: ао! (ала би)

У другу поткласу узвика Суботић је сместио оне за „подражавање звукова звјерских: бе! ме! му! ме ке ке ке! и-а! и-хахахаха! мау! крмау! ав, ав! крекрекре! кукурику! какоко и т. д.” У тој поткласи су и узвици за комуникацију за животињама, а Суботићев врло исцрпан списак различитих узвика углавном за дозивање, али и терање, свакако је најисцрпнији у српским граматикама:

С међуметцима овог рода вабе се и плаше се животиње, као:
 гуске: гуси! гуси! – важ!
 гушћићи: бири! бири! – бир!
 ћурке: пуј, пуј! – пућ!
 ћурићи: би, би, би! – пућ!
 патке: пата, пата! – пат!
 кокоши: ћук, ћук! – иш!
 пилићи: пи, пи, пи! – „
 квочке: квоц, квоц! – „
 коњи: не, не, не! – дура! на полазак опомињу се с ђе! оте! варто! Зауштавају се са о!
 краве: на кравуша на! – ајно! – терају се волови са: аис! ча! стую! Зауштавају се са о! оха!
 телад: на на! – љоке! бочке!
 магарци: гоне са ћуш! терају се са ћа!
 свињи: гиц, гиц! – ујдо! уше!
 прасићи: паци паци! – ишке!
 овци: гоне се са бија!
 козе: терају се са кец
 пси: терају се са: шибе, оша! цуки! напуштају се са у-пујде!
 мачке: вабе се с: мац! терају се са пис! шиц!

Параграф „§.193. Међуметци као рђчи.” доказује да ни Суботић није раздвојио речце од сличних лексичких форми:

Ове се узимају

- 1., Од суштествителних, као: по Богу! За Бога! штета! чудо! мир!
- 2., Од прилагателних: тежко мени! благо мени!
- 3., Од глагола: помагај! помагајте! гле! држ се! чувај! куш! чујем! у одзивању; чек, чек! чекај! бђж! торњај се! нешепртљи!
- 4., од нарђчија: ето! ето ти! но! де! живо! добро-добро! но-но! у пређењу, напоље! до врага! ћуткац!

Да се у опису међуметија односно међуметака напуштала строга граница морфологије свестан је био и сâм Суботић, који је експлицитно указивао да *међуметак као реч* може бити и читава реченица којом се неретко извршава читав одређени *говорни чин*:

И читави слогови долазе као међуметци, често читави, а често са елипсом, као: шта говориш! нуту бѣде! нуту невоље! гле сад белаја! дај Боже! Бог ме! да Богме! јао моја мајко! Бог да прости!

6. Међу закључцима кратког прегледа описа узвика у српским граматикама из прве половине XIX в. ваља издвојити следеће:

- а) У класификацији врста речи остао је неразрешен однос између узвика и речци (партикула). Обично су се *междуметија* (*међуметија*, *међуречија*, *међумеци*), класа која је обједињавала узвике и речце, посматрала као хомогена целина.
- б) Примери за узвике углавном указују на различите говорне ситуације и поједине говорне чинове у народном језику, и у њима је дат добар опис сегмента живог, разговорног језика. Тек поједини примери за узвике књишког су порекла и нису били одлика живе комуникације. За неке данас непознате илустрације за узвике тек би ваљало проверити да ли су постојали у говору или су заправо плод граматографове маште.
- в) У појединим дефиницијама узвика и примерима релативизоване су границе некадашњег термина *реч*, тј. данашњег термина *лексема* (па чак и оног *вишечлана лексема*), а посредно, као у Соларићевој граматици, чак и границе појма *језик*. Указујући и на звукове који у људској комуникацији нису гласови и смештајући их међу речи, Павле Соларић је замаглио границе природног људског језика.
- г) Због неразликовања углавном различитих *говорних чинова*, нпр. поздрављања или молитви (*Христосъ се роди*, *Христосъ воскрес*; *слава Богу*, *Боже дай*), али и различитих елиптичних конструкција (*бѣда*, *штета*, *ахъ срамота*) итд., од речи односно лексема, некадашње српске граматике управо су се у поглављима о узвицима највише удаљиле од погледа традиционалне и модерне морфологије. Ова разлика смањује се тек у Суботићевој граматици (1847), али су код њега границе између врста речи магловите (*Од глагола: помагај! помагајте! гле! држ се! чувај! куш! чујем! у одзивању; чек, чек! чекај! бѣж! торњај се! нешепртљи!*).
- д) Међусобни утицаји српских граматографа, барем када је опис узвика у питању, нису били превелики, што се препознаје у различитим класама ове врсте речи, различитој терминологији итд.
- ђ) Јован Суботић је у србистику и српску граматографију увео појам узвика као засебне морфолошке класе, као и данас устаљени термин *узвик*, али је његова граматика остала у рукопису и није директно деловала на млађе граматографе.

- е) Број примера за узвице из области нетакнутог сеоског живота расте у граматицама објављеним у епохи (пред)романтизма, на пример у Суботићевој, што одговара доминантним поетичким погледима ове стилске формације.

Извори (наведени хронолошки)

- Ръководство къ Славенскомъ правочтенію и правописанію за употребленіе Національныхъ Славено-сербскихъ училищъ, издано трудомъ Авраама Мразовича.* Въ Вѣннѣ, 1792, ²1797, ³1800, ⁴1806, ⁵1811.
- В. Стефановић, *Писменица сербскога језика*, 1814.
- Г. Захарјадисъ, *Славенска граматика содрѣжаща етимологию и свнтаѣисъ*, 1824.
- П. Соларић, *Вход к' Писменицы и ѣзыкознанію*, 1831.
- Д. Милаковић, *Србска граматика састављена за црногорску младежъ*, 1838.
- І. Поповић, *Србска граматика или писменица*, 1843.
- Ј. Суботић, *Српска Грамматика*, 1847.
- К. Цукић, *Србска граматика за основне србске школе*, Београдъ, 1850.
- Ђ. Даничић, *Мала српска граматика*, Беч, 1850.
- Gj. Daničić, *Oblici srpskoga jezika*, Biogradu, U državnoj štampariji 1863, ²1864.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић 2012:** Биљана Бабић, *Ортографске и језичке карактеристике у штампаним дјелима Павла Соларића*, Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет.
- Бјелаковић 2016:** Исидора Бјелаковић, Језикословци и њихове писменице (структура граматичких приручника 'српског' језика у XIX веку, у: *Теме језикословне у србистици кроз дијахронију и синхронију* : Зборник у част Љиљани Суботић, Нови Сад: Филозофски факултет, 55–67.
- Кашић 1964–1965:** Јован Кашић, Граматика Милована Видаковића, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, VIII, 159–166.
- Кашић 1968:** Јован Кашић, *Језик Милована Видаковића*, Нови Сад: Матица српска.
- Мацановић 2018:** Ана Мацановић, *Српска језикословна терминологија у 19. веку*, Београд: Институт за српски језук САНУ.
- Милановић 2017:** Александар Милановић, Морфологија у Суботићевој *Српској граматичи*, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 46/1, 65–76.
- Михаиловић 1961:** Бисенија Михаиловић, *Стогодишњица једне граматике, Књижевност и језик*, 1, 52–62.
- Младеновић 1964:** Александар Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, Нови Сад: Матица српска.

Окука 2020: Милош Окука, *На путевима стандардизације српског језика*, Нови Сад: Прометеј.

Ранђеловић 2016: Ана Ранђеловић, Називање, дефинисање и класификација непроменљивих врста речи у србистичким граматикама из 19. века, *Српски језик*, XXI, 469–493.

Aleksandar M. Milanović

THE 18TH AND 19TH CENTURY SERBIAN LITERARY LANGUAGE TYPOLOGY
IN THE SLAVIC CONTEXT

Summary

In this paper, we analyze the conditions of Serbian literary language in the 1700s and 1800s from the aspect of the current literary language typologies. Sociolinguistic factors that impede with the unique typology and periodization are highlighted while strengths and weaknesses of the existing typologies are specified. Apart from the typology given by Ivić (Russian- Slavonic, Slavonic-Serbian, Dositej's age Serbian and Vukovian Serbian), the following new typology is proposed including two subtypes: Russian- Slavonic, Slavonic-Serbian (with two subtypes: Orfelinian Serbian and Dositej's age Serbian) and Vukovian Serbian.

Key words: literary language, Russian- Slavonic, Slavonic-Serbian, Orfelinian Serbian, Dositej's age Serbian, vernacularization, periodization.